ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Usmonova Shaxzoda

O'zbekiston milliy pedagogika Universiteti

201-ijtimoiy gumanitar fanlar o'qitish metodikasi (manaviyat asososlar)

SHARQ VA G‘ARB MUTAFAKKIRLARI MEROSIDA SHAXS TARBIYASI MASALALARI

Annotatsiya

Ushbu maqolada Sharq va G‘arb mutafakkirlari merosida shaxs tarbiyasi masalalarining nazariy-falsafiy asoslari tahlil qilinadi. Xususan, Sharq mutafakkirlaridan Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Yusuf Xos Hojib va Alisher Navoiy, G‘arb mutafakkirlaridan esa Platon, Aristotel, Jon Lokk, Jan-Jak Russo va Immanuil Kantning shaxs tarbiyasiga oid qarashlari qiyosiy yondashuv asosida o‘rganiladi. Maqolada shaxs tarbiyasining axloqiy, aqliy, ijtimoiy va ma’naviy jihatlari ochib berilib, zamonaviy ta’lim tizimida ushbu merosdan samarali foydalanishning ilmiy-amaliy ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: shaxs tarbiyasi, komil inson, Sharq mutafakkirlari, G‘arb mutafakkirlari, ma’naviy tarbiya, axloqiy kamolot, individualizm, pedagogik qarashlar, ta’lim falsafasi, inson kamoloti.

Аннотация

В данной статье анализируются теоретико-философские основы вопросов воспитания личности в наследии мыслителей Востока и Запада. В частности, на основе сравнительного подхода изучаются взгляды на воспитание личности таких восточных мыслителей, как Абу Наср Форобий, Абу Али ибн Сино, Юсуф Хос Ходжиб и Алишер Навои, а также западных мыслителей — Платона, Аристотеля, Джона Локка, Жан-Жака Руссо и Иммануила Канта.

В статье раскрываются нравственные, интеллектуальные, социальные и духовные аспекты воспитания личности.

Ключевые слова: воспитание личности, совершенный человек, восточные мыслители, западные мыслители, духовное воспитание, нравственное совершенствование, индивидуализм, педагогические взгляды, философия образования, развитие личности.

Abstract

This article analyzes the theoretical and philosophical foundations of personality education in the intellectual heritage of Eastern and Western thinkers. In particular, the views of Eastern scholars such as Abu Nasr al-Farabi, Abu Ali Ibn Sina, Yusuf Khas Hajib, and Alisher Navoi, as well as Western thinkers including Plato, Aristotle, John Locke, Jean-Jacques Rousseau, and Immanuel Kant, are comparatively examined. The article reveals the moral, intellectual, social, and spiritual dimensions of personality development and substantiates the scientific and practical significance of using this heritage effectively in the modern education system

Keywords: personality education, ideal person, Eastern thinkers, Western thinkers, spiritual upbringing, moral development, individualism, pedagogical views, philosophy of education, human development.

Kirish

Shaxs tarbiyasi insoniyat tafakkuri tarixida eng muhim masalalardan biri bo‘lib kelgan. Chunki har qanday jamiyatning taraqqiyoti, avvalo, shu jamiyat a’zolarining ma’naviy qiyofasi, dunyoqarashi, axloqiy mezonlari va bilim darajasi bilan chambarchas bog‘liqdir. Insonni kamolga yetkazish, unda ezgulik, adolat, halollik, mehnatsevarlik, ilmga intilish va ijtimoiy mas’uliyat kabi sifatlarni shakllantirish Sharq va G‘arb tafakkurida turli shakllarda namoyon bo‘lgan bo‘lsa-da, ularning barchasini birlashtirib turadigan asosiy g‘oya — barkamol shaxsni tarbiyalash g‘oyasidir.

Sharq mutafakkirlari merosida shaxs tarbiyasi ko‘proq komil inson g‘oyasi bilan bog‘liq holda yoritilgan bo‘lib, bunda insonning ichki dunyosi, ruhiy pokligi, odob-axloqi va jamiyat oldidagi burchi markaziy o‘rinni egallaydi. G‘arb mutafakkirlari esa tarbiya masalasiga ko‘proq ratsional, ijtimoiy-falsafiy va individualistik nuqtai nazardan yondashganlar.

Asosiy qism: Sharq mutafakkirlari merosida shaxs tarbiyasi avvalo insonning o‘zini o‘zi takomillashtirishi, axloqiy poklanishi va jamiyat manfaatlariga xizmat qilishi bilan izohlanadi. Abu Nasr Forobiy inson kamolotini fozil jamiyat g‘oyasi bilan uzviy bog‘laydi. Uning fikricha, tarbiya insonni nafaqat bilimli, balki fazilatli, adolatparvar va jamiyat uchun foydali shaxs sifatida shakllantirishi kerak[1]. Forobiy shaxsning kamolotini aql va axloq uyg‘unligida ko‘radi. U insonning baxt-saodatga erishishi ilm, yaxshi xulq va to‘g‘ri ijtimoiy muhit orqali amalga oshishini ta’kidlaydi. Bu yondashuv bugungi pedagogik nazariyada ham dolzarb bo‘lib, faqat akademik bilimning o‘zi yetarli emasligi, u tarbiya bilan uyg‘unlashgandagina haqiqiy natija berishi haqidagi fikrni mustahkamlaydi.

Abu Ali ibn Sino qarashlarida ham tarbiya inson kamolotining asosi sifatida talqin etiladi. U bolaning yosh va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ta’lim-tarbiya berish zarurligini alohida qayd etadi[2]. Ibn Sino tarbiyani jismoniy, aqliy va axloqiy jihatlarning birligi sifatida tushunadi. Uning fikricha, bola tarbiyasida oilaning, muallimning va ijtimoiy muhitning o‘rni nihoyatda katta. Bu qarash hozirgi zamon pedagogikasidagi kompleks yondashuvga juda yaqin turadi. Chunki zamonaviy tarbiya nazariyasi ham shaxs rivojida biologik, psixologik va ijtimoiy omillarning o‘zaro bog‘liqligini e’tirof etadi.

Yusuf Xos Hojibning “Qutadg‘u bilig” asarida esa shaxs tarbiyasi davlat, jamiyat va inson munosabatlari tizimida tahlil qilinadi[3]. Unda adolat, aql, qanoat va hushyorlik insonning yetuklik mezonlari sifatida talqin qilinadi. Asarda tarbiya masalasi nafaqat shaxsiy mukammallik, balki ijtimoiy boshqaruv madaniyati bilan ham bog‘liq holda yoritiladi. Bu jihat Sharq tafakkurida shaxs tarbiyasi jamoaviy manfaat va ijtimoiy uyg‘unlikka xizmat qilishi kerak degan g‘oyaning kuchliligini ko‘rsatadi.

[1] Abu Nasr.Forobiy, Fozil odamlar shahri. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2016.

[2] Ibn Sino,. Tadbiri manzil. – Toshkent: Mumtoz so‘z, 2007.

[3] Yusuf Xos Hojib. Qutadg‘u bilig. – Toshkent: Fan, 2014.

Alisher Navoiy asarlarida komil inson konsepsiyasi yanada mukammal shaklda namoyon bo‘ladi. Navoiy insonning haqiqiy ulug‘ligi mansab yoki boylikda emas, balki ilm, odob, saxovat, vafodorlik va adolat kabi fazilatlarda ekanini uqtiradi[4]. Uning qarashlarida tarbiya faqat tashqi nazorat emas, balki ichki e’tiqod va vijdon masalasi sifatida talqin etiladi. Bu yondashuv ayniqsa bugungi ma’naviy tarbiya tizimi uchun muhimdir, chunki zamonaviy sharoitda yoshlarni faqat qoidalarga bo‘ysundirish emas, balki ularda ichki mas’uliyat va axloqiy immunitetni shakllantirish ustuvor ahamiyatga ega.

G‘arb mutafakkirlarida shaxs tarbiyasiga doir qarashlar, asosan, insonning aqliy salohiyati, erkinligi va ratsional xatti-harakatlarini rivojlantirishga qaratilgan. Platon tarbiya masalasini ideal davlat nazariyasi bilan bog‘liq holda o‘rganadi. Unga ko‘ra, ta’lim va tarbiya jamiyatning barkamol tuzilishini ta’minlovchi eng asosiy vositadir. Platon inson tabiatan turlicha qobiliyatga ega bo‘lishini tan oladi va tarbiya ana shu tabiiy qobiliyatlarni to‘g‘ri yo‘naltirishi lozim deb hisoblaydi. Uning qarashlarida tarbiya davlat nazorati ostida bo‘lishi kerakligi ta’kidlanadi, bu esa tarbiyaning ijtimoiy ahamiyatiga urg‘u beradi.

Jon Lokkning pedagogik qarashlari G‘arb tafakkurida alohida o‘rin tutadi. U inson ongini “tabula rasa”, ya’ni “toza taxta” sifatida tasvirlab, tarbiya va tajribani shaxs shakllanishidagi hal qiluvchi omil deb hisoblaydi[5]. Lokkning fikricha, insonning kim bo‘lib yetishishi uning qanday muhitda tarbiyalanganiga, qanday ta’lim olganiga va qanday tajribalarni boshdan kechirganiga bog‘liq.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Sharq va G‘arb mutafakkirlari merosida shaxs tarbiyasi masalasi inson kamoloti bilan bevosita bog‘liq holda talqin etilgan. Sharq mutafakkirlari shaxs tarbiyasida ma’naviyat, axloq, odob, jamiyat oldidagi mas’uliyat va komil inson g‘oyasiga katta e’tibor qaratganlar. G‘arb mutafakkirlari esa shaxsning aqliy rivoji, erkinligi, individual salohiyati va ratsional tafakkurini asosiy omil sifatida ko‘rganlar. Har ikki tamaddunning ilg‘or qarashlari birgalikda tahlil qilinganda, shaxs tarbiyasining ko‘p qirrali va murakkab ijtimoiy-falsafiy hodisa ekanligi namoyon bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Locke, John. **Some Thoughts Concerning Education**. – London: Everyman, 1994.
2. Yo‘ldoshev, J., Hasanboyev, J. **Pedagogika nazariyasi**. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
3. Ochilov, M. **Muallim qalb me’mori**. – Toshkent: O‘qituvchi, 2001.
4. Musurmonova, O. **Ma’naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi**. – Toshkent: Fan, 2019.
5. Egamberdiyeva, N. **Ijtimoiy pedagogika**. – Toshkent: TDPU nashriyoti, 2020.

[4] A. Navoiy, Mahbub ul-qulub. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2016.

[5] Locke, John. Some Thoughts Concerning Education. – London: Everyman, 1994.